

Češtinářky

VERONIKA
VALÍKOVÁ

motto

Češtinářky

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na

www.motto.cz

www.albatrosmedia.cz

motto

Veronika Valíková

Češtinářky – e-kniha

Copyright © Albatros Media a. s., 2022

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

Češtinářky

VERONIKA
VALÍKOVÁ

Praha 2022

Věnováno MUDr. Pavlu Šmeralovi a Janě Soldánové

*Podzemní prameny
potoky neznáme
slova jsou znamení
významy neznáme
hledáme kořeny
nic o nich nevíme
bloudíme v podzemí
pod zemí bloudíme
marně a přece*

*Kterápak to byla z těch mých lásek
která zlomila mě
kdo mi rámě podá zase
kdo mi zase podá rámě*

J. Nohavica: *Podzemní prameny* (Divné století)

ČÁST PRVNÍ

Střípky zrcadla

Kafkův labyrint

„A nezapomeňte do té tabulky s hodnocením své práce vložit i stručnou sebereflexi.“

Polknu, otřesu se hrůzou a jedna z mých osmi chlupatých nožek podrbe svědící puklinku na krovkách. Jakmile začne učitel literatury prožívat v realitě příběhy, o nichž učí, měl by se připravit na velké problémy.

Sedím na poslední předprázdninové poradě v proslulné knihovně, nejpříjemnější místnosti našeho elitního gymnázia, jež sídlí v ulici Trnová 33, a tupě pozoruji kolegyně. Neurol, který mi moje lékařka předepsala pro podobné příležitosti, sice zaručuje jistou dávku ochrany, ale rána palicí by byla účinnější.

Knihovnu zdobí regály ze světlého dřeva, mezi nimi se choulí dvě útulné barevné pohovky, několik stolů s dýhovanými deskami a koberec ladící s pohovkami. V tomhle světlém, zábavném prostoru míváme porady, schůze i oslavy. Sborovna je jen kancelář s nástěnkami, rozvrhy a budníky na poštu.

Na židličkách kolem šestibokých stolů se kroutí moji kolegové.

Matematik Jiří, spravedlivý skaut, který vždy a za všech okolností dodržuje řád. Kreativní ajťák Zbyněk, zemitý

filosof ze Slovácka. Mladá, krásná a profesionální filosofka Beata, která mě občas překvapí svou bezbřehou naivitou i nečekanou prudérností. Přísná dějepisářka Miluška i osvalený tělocvikář Ivan, věčně veselý a plný energie, kterou kolem sebe rozhazuje jako malinové bonbóny.

A ostatní kolegové, včetně čtyř dalších češtinářek – šéfové Evy, která je prakticky neviditelná, pokud se nerozhodne vás zlikvidovat, mladounké Loly, poslušné Marty a pragmatické Zdeny.

A vepředu, u ředitelského stolu, trůní tři králové – ředitel Melichar a jeho dva zástupci, Karel a Bořivoj.

Ještě před rokem tu s námi seděly i Klára s Toničkou.

Kolegové už v duchu opustili školní povinnosti. Tělocvikář Ivan rozesílá vzdušné polibky krásným elénkám a zpěvavě je zve do Karibiku. Nikdy tam neletěl a nikdy tam nepoletí, ale ta nadějná představa ho udržuje v dobrém rozmaru a elénky baví. Třídní mají nosy zabořené v kupě papírů.

Zítra se rozdává vysvědčení, ale my pořád ještě pracujeme.

Sedím na jedné ze dvou pohovek u okna, vedle veselého fyzikáře Jana. Oba jsme vydědění zralí na odstřel, proto automaticky tíhneme k sobě. Neurol spolehlivě tlumí moji útočnost. Snad mi to rozpoložení vydrží až do konce porady.

Na pořadu dne je školní vzdělávací program, rozsáhlý soubor pěkně poskládaných slov a hesel, který má škola pověšený na webových stránkách jako svou vizitku. Píše se v něm, co kdy máte učit, jaké kompetence ve které třídě

pěstovat, jaké výsledky vykazovat. V praxi ho nikdo nechte, slouží k sestavování plánů, projektů a jiných byrokratických lahůdek, ale když vás chtějí ředitel či inspekce zkoupat, mohou si z něj vybrat cokoli a vy musíte dokázat, že se tím dokumentem řídíte jako desaterem.

Jenže desatero je výrazně kratší a Pánbůh jeho dodržování kontroluje zdáli a sofistikovaně. Školní program poskládal a částečně sepsal sám ředitel Melichar.

„Máte před sebou dotazníky, které by vás měly přimět k zamyšlení nad zásadními body našeho školního programu,“ přede šéf svým lehce mdlým hlasem od ředitelského stolu. „Nadiktujte, prosím, připomínky k jednotlivým bodům vedoucím předmětových komisí. Dávám vám na to dvě hodiny, včetně oběda. Děkuji.“

I dnes mi ředitel připomíná velkou žlutou kočku, která se jen nerada zabývá podružnými problémy lidského světa a jejich řešení přenechává podřízeným. Dříve jsem tenhle rys jeho osobnosti oceňovala, zdál se mi vhodnou ochranou před žabomyšími válkami, které bují na každé škole.

Dokud nezatal drápy do mé obnažené duše.

Prohlížím dotazník a zbystřím. Měla bych být příjemně malátná, ale Neurol taky neohlídá všechno.

Přesně před rokem jsme nad stejným kusem papíru seděli s Toničkou a Klárou u Tří ježibab.

„Vyplníme Evě ten veledůležitý dokument spolu?“

Moje dvě nejmilejší kolegyně se pohodlně vyhřívají na sluníčku u bílého stolku v malé zahrádce, kde od pozdního

jara do časného podzimu často upíjíme víno a pojídáme domácí nachos.

„Veledůležité dokumenty se množí jako komáři po povodni,“ sykne podrážděně o pět let mladší a o století odvažnější Klára. „A když nepřijdou shora, vyrobí si Melichar dvacet dalších, ještě výživnějších. Místo aby řídil školu, posílá nám jedno lejstro za druhým.“

Tahle krásná, vyzývavá čarodějka s rudými nehty a hřívou zrzavých prstýnků učila v Trnové jedenáct let češtinu a výtvarku. Nikdy si kvůli ničemu nebrala servítky a její vyučovací metody se často dotýkaly pomyslné hranice, za níž je učitelům všech druhů a vyznání vstup zakázán. Nebyla samoživitelka se dvěma adolescenty v panelákovém bytě jako já, žila léta ve spokojeném manželství s úspěšným ortopedem a její jednobuněčná dvojčata pomalu spěla k pubertě. Tajně i veřejně ji léta milovala většina mužské části sboru.

„Já snad budu za chvíli vyplňovat papír i před cestou na záchod! A to nemluvím o tom množství sraček, který mi v jednom kuse posílá Melichar mailem a na který musím odpovídat! Naposledy mi vytkl, že jsem se na poradě malovala a dělala na něj nevhodný ksichty! Píše mi, jako bych byla chudá duchem, možná to přeposílá dál, aby ti nad náma viděli, jak nemožný krávy zaměstnává.“

Klára Kárská byla nejen nejsprostší češtinářka v našem ústavu, ale pravděpodobně v celé republice. Dřív ji Melichar hýčkal a chránil. Poslední léta jen odrážela jeho útoky.

„Možná ředitelé soutěží, kdo dřív uštve větší část sboru,“ přidávám do placu. „Třeba na to ministerstvo vypisuje

granty. Nebo existuje interní příkaz: zlikvidujte ty starý kozy, ať máme místa pro nadějný absolventy. V případě Melichara spíš absolventky."

„Jo, to by jim bylo podobný," zasyčí třetí účastnice našeho sabatu.

Antonie Ambrožová, nejhodnější češtinářka, jakou jsem kdy poznala. Začínala učit v tuhé normalizaci, kvůli špatnému kádrovému profilu rodiny jí ovšem dovolili kazit mládež jen na strojním učilišti. Po pádu totality, když se v knihupectvích objevily dříve zakázané knihy, skoupila vše, co za to stálo, a nastoupila na nově otevřené elitní gymnázium v Trnové 33. A téměř čtvrt století nám všem nadšeně otevírala truhličky s poklady starých mistrů i dešifrovala zběsilé jízdy moderních vizionářů. Naučila mě víc než všichni asistenti, docenti a profesori literatury na rudé Filosofické fakultě UK před listopadem 89.

Tonička žila už téměř dvacet let sama. Manžel jí zemřel brzy po pádu komunistů, prý na radostný šok, jak říkala, syn se odstěhoval do Austrálie. Dospěla k důchodovému věku, ale skončit v Trnové nechtěla. Gymnázium bylo celý její svět. Vymýšlela tematické dýchánky, organizovala besedy, dělila se o nekonvenční nápady, jak studentům přiblížit Dona Quijota či Fausta, a přitom pořád četla.

Každý učitel je nahraditelný, ale bez Toničky jsem si náš malý svět představit nedokázala.

„Poslat nás do starobince a natahat si do školy mladý kočky. Jsme neperspektivní a nepoužíváme moderní metody! Pche!"

Tonička usrkne víno a prohrábne si krátké šedé vlasy. „Když děti nebudou číst, jsou jim všechny metody na dvě věci! Proč nás rovnou nepostrlílí?“

„Protože žijeme v humánním a civilizovaném světě, Toničko!“

Zrzavá čarodějka vdechne zlatý tramín a ostře na nás sykne své poslední proroctví v Trnově:

„K likvidaci všeho druhu přece dneska stačí maily, lejstra a trocha Facebooku.“

„Co vlastně na tom Kafkovi pozdější generace viděly? A co si z něho můžeme vzít dneska?“

Ještě letos jsem s oktávou v semináři opakovala Kafkovu *Proměnu*. Do maturitní četby si ji zapsala polovina třídy. Nikdy jsem nechtěla, aby papouškovali fráze z učebnic či internetových rozborů. Kafku čteme tady a teď, je tu s námi, tak se ukažte, maturita buší na dveře.

„Já bych řekl, že Kafka vlastně psal fantasy,“ nadhazuje přemýšlivý Vojtěch z první řady. „Řehoř se probudí a zjistí, že se stal broukem. Má tykadla a krovky. Pokud to nechceme racionálně vysvětlovat, což třeba dělá autor ve sci-fi povídce *Moucha*, kde se hrdina taky stane hmyzem, přijmeme autorovu vizi v prvním plánu.“

„OK, Vojto. A stává se vám to často?“

„Co jako?“

„Že se do rána proměníte v brouka?“

Vojtěch na mě skrz kulaté lenonky kouká jako na cvoka. Po těch letech emotivních diskusí mám ovšem

otrlé studenty. I tenhle se nakonec jen ušklíbne a trochu zvysoka proneše: „Já nežiju ve fantasy, paní profesorko.“

„Ale já se jako brouk budím často. Dám si jedno kafe doma, druhý ve škole a ještě první hodinu se snažím nešátrat nožičkama. A ve fantasy taky nežiju.“

„Já bych to moc nehrotila, paní profesorko,“ culí se na mě z druhé řady Rézinka v indiánském ponču. Etno styl ladí s jejím jasným, ostrým myšlením, okořeněným břitkou ironií.

„Přece tvrdíte, že jste hobit. A že je na škole dost trpaslíků.“

„Beru zpět,“ uznávám drobný přehmat. „Ale nežiju v Kafkově fantasy, přestože broučí pocity zažívám v poslední době často. Máme pro Řehořovu proměnu ještě jiná vysvětlení?“

„Řehoř se zbláznil,“ glosuje Lukáš, třídní bohém, trochu básník a trochu filosof, naši mírně potrhlou debatu. Pilně přitom studuje geniální esej Václava Černého o výkladech Kafkovy *Proměny*, kterou jsem jim na seminář rozmnožila.

„Ano, to je jedna z možností.“

Zhluboka se nadechnu, abych zvládla finále. „Já nikoho nechci přesvědčovat, že blázen nejsem, ale přesto...“

Geniální matematik Juráš se spokojeně ušklíbne. Tyhle situace si vyloženě užívá. Janinka s růžovým pruhem vlasů přes levé oko zatrylkuje jako vánoční rolničky. Vojta, Rézinka i Lukáš nasazují pobavený poker face. Znají mě od primy.

„Copak vy jste nikdy nezažili podobně šílené pocity, jaké má Kafkův Samsa?“

Hledí na mě zarputile a kroutí hlavami. *Ne ne ne, paní profesorko. My cvoci nejsme, to je vaše parketa...*

Jen Rézinka se pobaveně usmívá. A čeká. Svou nejlepší kamarádku zná dokonale.

„No já...“ Štíhlá tmavovlasá Markétka jako vždy promluví trochu zrychleně. Třída zbystrí. „Já to asi znám. Když po mě některý učitelé chtěj něco nesmyslnýho. Když musím dělat to, co nesnáším... co nemá logiku, a přitom tomu nejde utýct! Tohle Řehoř asi taky cítí.“

Stírám pomyslné kapky potu z orosené mysli.

„Díky, Markétko. Pocit zbytečnosti a absurdity. Ztráta smyslu existence a přesvědčení, že nežijeme život, jaký chceme. Že jsme vláčeni kolotočem povinností a ztrácíme kontakt s vnitřním já. A současně nejsme dost dobří pro systém, v němž máme fungovat... To je Kafkovo odcizení, které i mnohé z nás dřív či později doběhne.“

Markétka mě jako obvykle zachránila před skokem do propasti. Už teď je lepší než já. Pro učitele je podobné zjištění hořká bylinka, musí si připustit, že ho student předbíhá a on už ho nedožene. Ale já možná díky Markétce uniknu diagnóze.

I když se už nějaký čas ráno převaluji na krovkách, udiveně si prohlížím své četné nožičky a snažím se nevnímat budík, který mi rozbíjí mozek na prvočinitele.

„Chume, Týno, nemohli jste tu aspoň trochu uklidit?“

Pozdní návrat domů někdy před třemi lety. Středa, obvyklý den porad a ukradené radosti.

Jáchym a Kristýna otráveně vylézají z děr. V tašce nesu zásoby, ale v kuchyni to vypadá jako po střetu armád.

„Příště vás pošlu na pastvu, nákup jsem táhla naposledy!“

Obden takhle soptím. Naše domácnost funguje na klíček, přískoky. Zařvu a děti smetou počítače a mobily z kuchyňského stolu a vezmou s sebou i školní batohy. Zařvu podruhé a ze stolu zmizí i talíře a hrnky. Dřez zcela zaplní dvě pánve, na kterých si Chum a Týna smažili vejce a rybí prsty. Nad nimi se uvelebí prkýnko na chleba. Potom přijde chvíle zdánlivého klidu. Děti zalezou do pokojů a popírají svou existenci. Já pomalu vrcholím. Pobíhám po kuchyni a vydávám bublavé zvuky. Přitom sprostě nadávám.

Pak se zhluboka nadechnu...

Teprve když začnou prskat okenní tabulky, dveře pokojů se otevřou a z nich vysublímují dva zombíci. Vynadají čisté nádobí z myčky, vyvenčí kvílející fenu, vynesou přetékající koše, naskládají špinavé nádobí do myčky, umyjí nádobí ve dřezu a přitom se nezapomenou šestkrát pohádat.

Z kuchyně se pomalu stává místo, kde je možné roztřídit nákup a předložit zombíkům večeři.

„Tak co říkal Čaroděj?“ zeptá se Chum frivolně, když mě předtím zasype novinkami ze světa filmu a politiky. Záměrně odvádí mou pozornost od domácího bojiště.

„Nic,“ vzdychnu nespokojeně. „V poslední době furt mlčí. Nechává mě blábolit o blbostech a občas mi vynadá.“

„Proč by měl mluvit, když mluvíš ty?“ culí se Chum.

„Protože ho ráda poslouchám.“

Jáchym, Kristýna a Čaroděj – trojhvězdi, které mě chrání před chaosem.

Chum, můj malý Jáchym, už je dospělý. Brzy vylétne z domova. Je trochu líný a liknavý, jako většina chlapů z naší rodiny, ale po dědečkovi Trhlíkovi zdědil i dobré rysy – otevřenost, laskavost a vytrvalost, pokud se k něčemu rozhodne.

Kristýna má povahu složitější. Dospívá, ohledává půdu, ověřuje sílu. Je náladová, citlivá a obludně nepořádná. A krásná. V zásadních věcech pevná jako žula, o její nesmouvavou povahu si mnozí narazí lebeční kost.

A Čaroděj. Našel nejlepší lék na mé černé psy. Vídám ho jednou týdně, málokdy déle než dvacet minut.

„Co bylo ve škole?“ zeptám se Týny vstřícně.

„To, co u vás!“ odsekne sladká šestnáctka pohrdlivě a prsty s dlouhými, tmavě modrými nehty, které bezchybně ladí s tmavě modrou telefonní budkou v jejím levém uchu, vytukává zprávu na mobilu. V pravém uchu visí trojúhelník s kruhem – znak Relikvií smrti. „Máš ještě nějaký inspirativní dotaz?“ procedí skrze zuby hlasem, o který by se pořezal i Voldemort.

Odplazím se k počítači. Dělat přípravy na zítřek, pokud se tedy nebudu někde uvnitř své hlavy tajně hádat s Čarodějem. Což asi budu. Nejdřív hádky, potom smíření. Dělán to tak každý týden už spoustu let. Středa je moje oáza v poušti uprostřed šíleného týdne bez zastavení.

Spočítám nohy a tykadla, lehce se zhoupnu na krovkách a už mě sny odnášejí na bílou písečnou pláž, kde šumí moře a nad hlavou mi skřehotají raci chechtaví.

Známky jsme letos psali do elektronických výkazů předposlední červnovou středu.

Po odchodu maturantů, jejichž seminář zabíral dvě hodiny týdně, mi zbyly pouze prima, dvě sekundy a tercie, čtyři třídy nižšího gymnázia. Z rozhodnutí ředitele Melichara už nesmím učit starší třídy ani zkoušet u maturit. A mám jen čtyři hodiny literatury za týden. Jen čtyři hodiny!

Matěj leze po katedře a předstírá, že je orangutan.

Tonda stojí za tabulí a hýká.

František hází po spolužačkách jogurtem.

Zápisy z elektronické třídní knihy primánů mi ukázal fyzikář Jan, který stejně jako já nově nesmí učit na vyšším gymnáziu a vyfasoval v primě i třídnictví. Chechtáme se jim společně. Primáni mají energie na rozdávání, protože ji z nás poctivě vysávají.

Maturanti zmizeli před měsícem, ale pořád se mi stýská. Moudrou Markétku, ironickou Rézinku, rozumného Vojtěcha, sarkastického Lukáše, geniálního matematika Juráše a veselou Janinku s barevnými pruhy ve vlasech jsem učila od primy do septimy. V oktávě je ředitel předal šéfové Evě. Nebýt oktavánského semináře, který si vymohli, už bych je neučila.

Když jsem před lety po mateřské nastoupila do Trnové, přidělil mi Melichar Třidu, kterou jsem na rozdíl od té Markétčiny k maturitě dovedla. Sešlo se v ní několik budoucích básníků, spisovatelů, herců, právníků, lékařů i proroků

a také skvělá zpěvačka, kterou díky televizní soutěži zná celá země.

Patřil do ní i ohnivý, mírně geniální Daniel, který se vždy dokázal podívat na jakýkoli text originálním způsobem. Tvrdohlavý, zvědavý Josef, který tu originalitu uměl rozvést do hloubky. Básnířka Alžbětka s prorockým nadáním, kterou milovala polovina třídy i několik učitelů. I její nerozlučná kamarádka, dcera španělského učitele flameca a české lékařky, Marie Dolores zvaná Loretko, jedovatá a v diskusích ostrá jako střípek ledu. Patřili sem i veselá a ironická Bára a neukotvený Tadeáš.

Také jsme spolu četli Kafku. Příběh o dveřníkově a muži čekajícím celý život u nikdy neotevřených dveří vyvolal v septimě vášnivý spor.

„Je mi ho líto,“ říká zamyšleně septimán Daniel s uhrančivými očima. „Čeká a čeká... a najednou je starý. Asi bych se zastřelil, kdyby to byl můj příběh.“

„Líto? Proč, prosimtě?“ Pihovatý Josef vyletí jako čertík z krabičky. Je temperamentní, vášnivý a nesmlouvavý. S Danielem mají společnou zarputilost a ostré myšlení, možná proto na sebe tak často narážejí.

„Měl přece možnost volby! O tom to je! Ten promarněný život je jeho chyba, Dane!“

„Možná bych se Daniela zastala,“ špitne éterická Alžbětka opatrně a zatřeše hřívou tmavých vlasů. Připomíná usměvavý portrét ze starých fotografií a její hlas zklidňuje i nejbouřlivější diskuse.

„Ten člověk nevěděl, neměl informace...”

„Měl se ptát. Měl těma dveřma cloumat! Křičet! Řvát!”
bzučí na Alžbětku Josef. „Já bych je třeba vyvrátil, ale ne-
nechal bych si ukrást život!”

„No ty fakt ne,” glosuje to rozhorlení pobavená Bára, kte-
rou málokdy něco rozhodí. Chodit s ním začne až za devět
měsíců, ale zná ho sedm let.

Rychlá, ke sporu vždy odhodlaná Loretka s vlasy svá-
zanými do pevného ohonu začne rozebírat hrdinovy mož-
nosti.

Tichý, nenápadný Tadeáš se přiklání k Danielovu názoru.

„Obklopuje nás nepřátelský svět, na který nestačíme. A ty
dveře jsou jasný podraz od Boží prozřetelnosti. Proč s námi
nemůže ten nahoře jednat trochu s respektem?”

Budoucí právník Daniel smutně hledí na Alžbětku
s průsvitnými prstíky, která cudně klopí oči do lavice. Alž-
bětka se bude v létě vdávat. S budoucím mužem chodí od
patnácti a jako poctivá katolička nechce podvádět. Oktávu
absolvuje už s jiným příjmením.

Zacloumej! chci zařvat na toho tvrdohlavce. Jenže Daniel
není Josef. Nechce se prát, honit za nedostižnou chimérou,
rozrážet dveře a zachraňovat životy druhých.

Chce svůj život prozkoumat od sklepa po půdu a doufat,
že až stane na prahu svého pokoje, klíč se v zámku otočí
a záplava světla ho velkoryse pozve dál.

Teď ovšem před námi leží dotazník ke školnímu vzděláva-
címu programu doplněný Melicharovou analýzou, za okny

se usmívá léto a porada našeho elitního gymnázia se pomalu blíží ke konci.

„Tady ubrat, tady přidat, tohle přeformulovat,“ čtou šéfové komisí jednotlivé připomínky. Diplomatically a opatrně. Dříve občas někdo vyrazil na zteč, ale v poslední době je nálada značně přidušená.

Na řadu přichází komise češtiny.

„Bod A, bod B, bod C,“ recituje Eva vzorně kolektivní poznámky.

Jsme jedna soudružsky soudržná češtinářská rodina. Co na tom, že míváme poradu nejvýš jednou do roka, že zásadní informace dostávají jen některé z nás a že se téměř nikdy na ničem neshodneme.

„Bod D, E, F,“ zaklíná nás Eva jako unavené hady. Marta přikyvuje, Zdena pročítá zprávy na mobilu, Lola pozorně naslouchá a já spím.

„A k bodu G Tereza Trhlíková navrhuje...,“ probírá mě Evin učitelský tón.

Možná mě vyburcoval ten erotický dvojsmysl. Ale možná jsem si jen znovu vybavila Toničku. Jak stála ještě před týdnem ve sborovně, drobná, téměř průsvitná a tak strašlivě unavená.

„Zrušit všechny tyhle blbiny a nechat nás normálně učit!“ vzdychnu ze svého neurolového opojení. „A taky novej ředitel by neškodil!“

Kolegům zacukají koutky, jejich oči upřeně provrtávají světlé dýhované desky šestibokých stolů se zápisníky, mobily, hrnky na kávu a svazky klíčů.

U ředitelského stolu se vztyčí kobra královská.

„Jak jste to myslela, paní Trhlíková?“

„Jak jsem to řekla, pane řediteli. Jste hulvát, gauner a nemorální lump. Vlastně bych vám nejradši nafackovala, ale nechci dostat hodinovku.“

Další Proces spěje ke svému nevyhnutelnému vyvrcholení.

Dantovy kruhy

Nevím, jestli je nutné, aby měl každý organismus své parazity, ale připadá mi, že naše škola je dnes má. Požívají všech výhod, které jim škola (tedy to, co vytvářejí jejich kolegové) poskytuje, sami nepřispívají, a přitom neváhají instituci, od které se nechají živit, veřejně pomlouvat. A když by mohli sami uvnitř školy přijít s rozumným návrhem, raději mlčí.

Robert Melichar

Když mě Tonička upozorňovala na e-mail, který přišel všem učitelům naší školy, byla ve tváři bílá jako sníh. E-mail nám přišel předposlední červnový pátek. Melichar v něm reagoval na Toniččin článek týkající se češtinářských problémů, který vyšel o den dřív v celostátním deníku. Dovolila si hodně. Pojmenovala systémové chyby úřednické státní maturity, nešvary, které z nich plynuly, i nedostatky, jichž byla svědkem v Trnové. Odpovědí byl celoškolský pranýř a ředitelův odsuzující text.

„Učím tady skoro třicet let,“ říkala mi třesoucím hlasem, „a teď jsem parazit. Já už jsem unavená, Terezo. Jsem hrozně unavená!“

„Napišu řediteli, hned jak se dostanu k počítači, Toničko.“

Na Melicharův e-mail nakonec nikdo nestačil odpovědět. Nikdo řediteli nenapsal, že učitel, jakkoli smí být kritizován, nesmí být veřejně nazýván parazitem, protože to je odporná dehonestace, bossing a čertovo lejno. Nikdo mu nepřipomněl, že slova jsou nejmocnější zbraň, brány do nebe i do pekla. A že slovník totalit vždycky smrděl sírou.

Kolektivní mlčení, které provázelo celý ten prosluněný červnový den, bylo možná největší zlo, jehož jsme se na Toniče dopustili.

„Dantovo Peklo.“

Tu zásadní knihu o věčné pouti jsem v každé kvintě otvírala s napětím. Čerty potkáváme od dětství, ale na ďábla si většinou musíme chvíli počkat.

„Básník v půli života zabloudí v temném lese a neví, kudy dál. Pronásledují ho pýcha, smilstvo s žádostivostí všeho druhu a lakomství. Jediná cesta je dolů. Až k děsivé existenci Satana. Na samé dno světa i vlastní duše.

*Mnou vchází se do trýznivého města,
mnou vchází se do věčné bolesti,
mnou vchází se k těm, jež Bůh věčně trestá.
Mnou dal Pán průchod spravedlnosti,
jsem z Boží moci, dílem lásky jdete,
jsem sklenuta nejvyšší moudrostí.
Všecko stvořené přede mnou v tom světě
je od věků, já navždy potrvám.
Zanechte naděje, kdo vstupujete.“*

„Proč je nutné jít až na dno?“ ptá se Alžbětka nedůvěřivě. „Není to příliš riskantní?“

Ostatní mlčí. Daniel se tváří dílem nepřítomně, dílem nesouhlasně, Josef si tvoří názor. Třída v kvintě se k blouďení v temném lese staví rezervovaně. Rozehřejí ji až děsivé pekelné kruhy, které stvořila Dantova fantazie.

Nebo nestvořila? Třeba je skutečně viděl, včetně toho dábla...

„Je to riskantní, Alžbětko. Ale občas to udělat musíme. Když před sebou nevidíme jinou cestu... A musíme taky doufat, že nás víra, střípky naděje nebo láska z temnoty zase vyvedou.“

„Vždyť tu Beatrici viděl asi dvakrát. Jaká to mohla být láska, paní profesorko?“

„Věčná, Alžbětko.“

Dívala se na mě tenkrát udiveně. Šestnáctiletá, čerstvě zamilovaná...

Když jsme se o pár let později k tomu tématu vrátily, byl její pohled chápavější. To už přede mnou seděla vdaná Alžbětka a v náručí držela svého buclatého chlapčka.

„Jsi spokojená, Alžbětko?“ ptám se s nadějí.

Usmívá se a radostně přikyvuje. Jedenadvacetiletá madonka s průsvitnými prstíky a duší básnířky.

V tom věku se mi narodila Berenika.

Dlouho jsem ji vytlačovala ze vzpomínek, abych nepropadla šílenství. Svou a Adamovu Bereniku.

Neohlížet se, nevracet. Ale jakmile jednou sestoupíte dolů do temnoty, nikdy ji ze sebe nemůžete vyrvat násilím.

Narodila se brzy. Na hranici pátého a šestého měsíce. Po černobylské katastrofě zažila spontánní potrat velká část mých vrstevnic. Byla jsem mladá a zoufalá a nedokázala sama zvládnout vlastní tělo. Ani Adam se mnou nic nesvedl. Proto se musela Berenika vrátit zpátky domů. Nepolíbená, nepokřtěná. Tenkrát v posledních letech totality ještě panovala v porodnicích přísná pravidla.

Nikdy bych znovu nechtěla procházet temnotou mezi její smrtí a Jáchymovým početím. Tam někde začalo mé soukromé peklo – v nejistotě, jestli zvládnu tu zásadní roli obnovitelky života.

S Jáchymovým narozením přišla nová zkušenost. Že skrze údolí strachu nemusím procházet sama, pokud svěřím svou naději do rukou moudrého průvodce. Pak přišla Kristýna a další dlouhá cesta. Nejistotu jsme porazili, ale Dantův hluboký les s šelmami hříchu si mě v půli života našel.

Bloudila jsem poctivě a dlouho. Sestup do nejspodnějších kruhů Pekla byl nevyhnutelný.

Josef zrovna začal chodit do septimy, když se jeho chytrá, ale ztřeštěná mladší sestra pohádala s jednou starší angličtinářkou.

„Normálně ji šikanovala,“ vzpomínal po maturitě. To už nebyl mým studentem a stejně jako Daniel se naučil mi tykat. „Zesměšňovala Pavlu před celou třídou. Ségra se bránila a ta svině to nahlásila řediteli.“

„Kvůli tomu ji snad nevyhodili, Josefe. Ředitel má občas podivný nápady, ale studenty chrání,“ namítla jsem.

„Většinou. Jenže to neznáš Pavlu. Vynadala i Melicharovi. Chtěl po ní omluvný dopis, a ona mu řekla, že angličtinářka neumí anglicky a on, ředitel, kašle na všechno kromě svých blbejch projektů. Dostala ředitelskou důtku a podmíněčný vyhazov.“

„A považovala to za hroznou nespravedlnost.“

„Já taky, Terezo. Melichar za ní přišel o přestávce, aby jí předal dopis pro rodiče. Dal jí to před celou třídou, na tváři takový ten výraz, já jsem ředitel a kdo je víc.“

„Tys u toho byl?“

„Jo. Pak se Pavla zasekla a výsledek znáš.“

Nikdy jsem Pavlu neučila, znala jsem její prudký temperament jen z článků ve školním časopise, který vedla, a povídek, díky nimž vyhrávala škole celorepublikové literární soutěže.

Pavla po Melicharově důtce rezignovala na všechno. Nejdřív sekla s časopisem. Potom přestala chodit do školy a nasbírala rekordní počet neomluvených hodin. Potom přišly komisionální zkoušky z pěti předmětů.

Hlasovali jsme tenkrát, jestli jí povolíme opakování ročníku. Nevěřila jsem, že se jí Melichar bude chtít skutečně zbavit. Rodinné stříbro nevyhazujeme do popelnice...

Ale pro její setrvání nás zvedlo ruku jen sedm.

Když Pavlu ze školy vyhodili, propadl Josef zoufalému vzdoru. Přestal komunikovat s učiteli i spolužáky. Neodpovídal na e-maily. Bojkotoval písemky.

Potom Pavlu přijali na konkurenční gymnázium a Josef začal chodit s Bárou. Uklidnil se, srovnal, pookřál. Příjímačky na medicínu vzal jako závazek.

Ale nedůvěry k Trnové se nezbavil do maturity. Jako průvodci ho učitelé zklamali. A nikdy nám úplně neodpustil.

Klára likvidovala čerty osobitým způsobem. Chytala je za rohy.

S manželem v mládí vytancovala béčko ve standardních tancích. Kdykoli mohla, nazula taneční střevíce. Na školních plesech vířila po parketu v drahých róbách zářivých barev, někdy jen pro radost tančila s Ivanem po chodbách školy a občas vplula do třídy v rytmu quickstepových či valčíkových kroků. Za tanec by duši dala. Jako Scarlett O'Harová. Jako naše pohádková Káča.

Studenti ji milovali kvůli přímosti a otevřenosti, s níž přistupovala k problémům literárních hrdinů i jejich vlastním. Chlapi ve sboru zbožňovali její živelnost a ženskost, která trčela z šedi flanelových košilí a vytahaných džínů, do nichž se halily intelektuální opory školy. Ženy se k ní chovaly poněkud rezervovaně.

Klára měla v oblibě výrazné rtěnky a k nim dokonale upravené dlouhé nehty, nosila minisukně, výstřihy, špagetová ramínka a vysoké podpatky. Kdo ji někdy viděl plout po chodbě Trnové, zapochyboval, zda si nespletl elitní gymnázium s jinou institucí.

Jenže Klára mátlá tělem. Dokázala argumentovat stejně přesvědčivě jako nosit vyzývavé modely a červené lodičky.

Milovala krásu, nesnášela šed' a jakékoli omezování. Na Evu narážela od samého začátku. Chtěla dělat věci po svém, nestála o rady své šéfové. Když měla problém, obracela se zásadně na Toničku. Ignorovala Evinu mocenskou pozici a spíš nevědomky snižovala její autoritu prakticky na každém kroku.

Hned po svém nástupu zaútočila na rigiditu systému, který se Eva v češtinářské komisi snažila vybudovat. Vybrala pro své studenty jiné učebnice, upravila si plány a pronesla na poradě vášnivou řeč o češtinářské svobodě, bez níž nelze žít ani učit.

Ten samý den dostala od mírně pobaveného Melichara poměrně vstřícný e-mail, že je příliš velká individualistka, že by se měla trochu přizpůsobit a ctít ducha školy, která jí vlídně otevřela vrátka.

Klára odpověděla happeningem. Oblékla kvintány do bílých prostěradel, postavila je poslední říjnový den o hlavní přestávce před ředitelnu a nechala je zazpívat píseň *Duchu školy, ozvi se*. Text byl její, melodii vykradla ze staré lidové písně o vůdci loupežníků Rinaldinovi.

Duch školy se neozval, zato se ozval Melichar s dalším vytýkáčím e-mailem, tentokrát o poznání jedovatějším. Klára si ředitele udobřila literárně výtvarným projektem *Chvilé hrůzy*, inspirovaným těmi nejděsivějšími příběhy včetně Dantova *Pekla*, a její hvězda v Trnové začala stoupat.

Hororové jamování odstartovalo i naše přátelství. Tonička, která mi od začátku pomáhala, se k nám přidala

o půl roku později, při zkoušení divadelního představení na motivy našich nejmilejších hororů.

Užívaly jsme si svou spřízněnost a kolem nás cválala léta v Trnové.

Pak začala středoškolskou češtinu svazovat nedomyšlená státní maturita, kterou organizoval všemocný Stamat, a Klára prožila nefalšovaný existenciální šok.

„Takže oni budou rozebírat dvacet knih podle manuálu, kterej sepíší odborníci, co učili na vejšce budoucí učitele hledat metafory a lyrický subjekty a určovat funkční styly? Roky se na ty pitomosti z vysoký snažím zapomenout, a teď to tu máme znovu? Povinně? To jako chtěj ty děti odnaučit číst?“

Klára svou nespokojenost dávala najevo nejen ve škole. Psala do novin, zvali ji do rádia i televize. Neměla samozřejmě zprvu tušení, že se Eva hned na počátku maturitního projektu zapojila do budování hojně dotované češtinářské struktury, která měla v budoucnu diktovat podobu maturit i přijímacích zkoušek a do velké míry určovat, jak se čeština smí a musí učit. A že skrz ty mocenské kruhy na bázi letadlových her vyšplhá hodně vysoko.

Tak začala v Trnové 33 zprvu neviditelná češtinářská válka.

„Věříte na čerty?“

Můj letošní oktavánský seminář. Obrazy zla a smlouva s ďáblem. Temné téma, příprava mě nezvykle vyčerpala.

„Tak věříte, nebo ne?“

Rézinka nasadí úsměv, Janinka se tváří trochu zděšeně. A Juráš si to vyloženě užívá. Konečně Trhlíkové hráblo, tohle tu máme místo cirkusu.

„To není řečnická otázka,“ říkám sugestivně. „A nemyslím veselé čertíky mikulášské ani přiblblé čertíky z pohádek. Čert, ďábel, satan, absolutní zlo. Věříte, že vám něco takového může zkřížit cestu?“

Dívají se na mě dál pochybovačně. Děti jedenadvacátého století.

„Kolik spisovatelů ho vidělo. Kolik hrdinů s ním vedlo dialog. Adam a Ježíš. Dante a Goethe. Dostojevskij. C. S. Lewis, Bulgakov i Kazantzakis... Máte pocit, že si všichni ti pánové vymýšlí? Že nás vodí za nos?“

Markétka pomalu kroutí hlavou. „Ne. Jde jen o to, jak je vnímáme... jestli konkrétně jako Dante, nebo abstraktně jako moderní autoři.“

„Čert Ivana Karamazova tedy abstraktní není,“ provokuje Lukáš.

„Nejde o ty konkrétní podoby ďáblů,“ kontruje Markétka „Spíš o to, co představují.“

„Jo, jasně,“ přidává se Rézinka. O podobách ďáblů píše za mé asistence maturitní práci, kterou ovšem bude muset obhájit u Evy. „Dřív bylo zlo jasný, zřetelný, pevně ohraničený. Teď se přesouvá do nás. Ďábel pokouší nenápadně, peklo proniká do života a prolíná se s ním jako jeho pevná součást... totalita, strach, beznaděj, závislosti.“

„Souhlasím, Rézo. A teď znovu. Věříte na čerty? Mohl by se ďábel objevit třeba tady u nás v Trnové?“

„Vždyť se u nás učí náboženství, pansórkó,“ pohoršuje se Janinka. „Nejsme jako ostatní školy. Máme tady dokonce kapli, protože před válkou tu učily jeptišky.“

Právě proto by sem šel čert jako první, říkal vždycky otec Martin. Dokonce to tu nechal vykropit svěcenou vodou a pozval sem na modlitby jednoho exorcistu. Ale to jsem Janince vysvětlovat nechtěla.

Otec Martin jezdil do Trnové dvakrát týdně učit náboženství. Žil zčásti v premonstrátském klášteře, měl vlastní faru, poctivě se staral o Trnovou, a ještě mu zbýval čas na pravidelné návštěvy hospod a kaváren s těmi, kteří jeho společnost vyhledávali. Drby nešířil, ale viděl nám všem do kuchyně, znal nás jako své boty, učitele i studenty, kteří ho k sobě pustili.

Byl o pár let mladší než já, zemitý, plný života. Nebál se čertů, byrokracie ani Melichara. Uměl se mu postavit a neuhnout. Mnohokrát ztratil slovo za kolegu, který byl právě v nemilosti. Toničky si vážil, mě chránil a Kláru miloval, přestože jediná z nás tří nebyla jeho víry.

Nebo možná právě proto. S Klárou mohl mluvit o všem, co ho tránilo, nemusel si na nic hrát, nic předstírat. Propadl jejímu kouzlu jako většina mužů z Trnové a ona mu náklonnost nepokrytě oplácela.

Taky uměl se studenty prochlastat noc a o pár hodin později odsloužit ve školní kapli nádhernou mši.

Jednou mě při slavnostním kázání téměř rozplakal. Loučila jsem se s ním toho rána v pět, stál mezi čerstvými

maturantkami, které na něj hleděly jako na svatý obrázek, lehce se komíhal a kynul mi na pozdrav oroseným půllitrem:

„A ne že v kapli usneš, dneska to bude stát za to!“

Stálo. Martin se překonal. Moudrost, tolerance i životní nadhled z něj proudily v gejzíru slov a obrazů do řad zti-
chlých studentů. Chtěla jsem ho hned po mši pochválit za rychlou regeneraci a zjistit, zda to způsobila vroucná modlitba či zázračný lék dodávaný farářům přímo z Vatikánu, ale nebyl k nalezení.

Našla jsem ho v jeho kabinetě v pátém patře školy. Seděl na židli, připomínal zelenou kapustu kříženou žlutou tykví, tupě zíral před sebe a téměř nevnímal. Teprve když jsem potřetí vynesla do nebe jeho citlivou a moudrou řeč, neslyšně říhl, zhluboka se nadechl a bezbarvým hlasem zahuhlal:

„Málem jsem je všechny poblil!“

Daniel mluvil o pekle často. Občas mi o něm v oktávě i psal. Půlnoční esemesky.

Đábel v devátém kruhu Pekla ho neděsil. Ale prokletí milenci Paolo a Francesca z kruhu druhého mu způsobili nejednu bezesnou noc.

„Nemají naději, ale jsou spolu. Co je víc? Společné utrpení, nebo chiméra, která nás vede do Ráje?“ zeptal se mě na maturitním večírku, na který Alžbětka dorazila s manželem.

„Máte Dantovu Beatrici za chiméru, Danieli?“